

УДК 37.018.4:374

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-1-48>**Катерина ЗОЗУЛЯ,**

orcid.org/0000-0002-0697-5138

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри початкової і професійної освіти

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

(Харків, Україна) katya_zozulya@hnpu.edu.ua

СТАНОВЛЕННЯ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

На основі аналізу історико-педагогічної літератури другої половини ХХ століття та її узагальнення було досліджено становлення хореографічної освіти у позашкільних закладах. Розкрито діяльність позашкільних закладів як важливих осередків позаурочної хореографічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку. Проаналізовано найефективніші організаційні форми навчання хореографії на кожному з етапів: I етап (1946–1965 рр.) – етап розробки теорії та вдосконалення практики організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах УРСР – гуртки, групи, колективи, ансамблі пісні і танцю, ансамблі народного танцю та колективні заняття; II етап (1966–1990 рр.) – етап прогресивних нововведень у теорію і практику навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах УРСР – будинки художнього виховання, палаци і будинки піонерів; III етап (1991–2000 рр.) – етап збагачення принципів, форм та методів організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України – гуртки, ансамблі пісні й танцю, ансамблі народного та класичного танцю, ансамблі бального танцю, студії, творчі колективи, театри балету, театри естрадного танцю, шоу-групи та індивідуальні заняття. З'ясовано, що основними завданнями позашкільної освіти на I етапі робота хореографічних гуртків, на першому етапі, була спрямована на виховання дітей молодшого шкільного віку, розвиток їх пізнавальних інтересів та естетичний та фізичний розвиток особистості, на II етапі – залишався розвиток особистості, розвиток у дитини почуття любові до танцювального мистецтва своєї країни та поваги до танцювальної культури інших народів, а на III етапі – знайомити дітей із термінологією у відповідності до хореографічного напрямку; формувати в них навички виконання хореографічних рухів.

Ключові слова: балетні школи-студії, освіта позашкільні заклади, хореографія, гуртки, молодші школярі, танцювальні ансамблі, освіта, хореографічне мистецтво.

Katerina ZOZULYA,

orcid.org/0000-0002-0697-5138

Candidate of Pedagogic Sciences,

Lecturer at the Department of Primary and Professional Education

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

(Kharkiv, Ukraine) katya_zozulya@hnpu.edu.ua

ESTABLISHMENT OF CHOREOGRAPHIC EDUCATION IN OUT-OF-SCHOOL INSTITUTIONS IN UKRAINE (THE SECOND HALF OF THE XXTH CENTURY)

Based on the analysis of the historical and pedagogical literature of the second half of the 20th century and its generalization, the development of choreographic education in extracurricular institutions was investigated. The activities of extracurricular institutions as important centers of extracurricular choreographic work with children of primary school age are revealed. The most effective organizational forms of teaching choreography at each of the stages were analyzed: The first stage (1946–1965) – the stage of developing the theory and improving the practice of organizing choreography training for primary school children in out-of-school institutions of the Ukrainian SSR – circles, groups, collectives, song and dance ensembles, folk dance ensembles and collective classes; The II stage (1966–1990) – the stage of progressive innovations in the theory and practice of teaching choreography to younger schoolchildren in extra-curricular institutions of the Ukrainian SSR – houses of artistic education, palaces and houses of pioneers; Stage III (1991–2000) – the stage of enriching the principles, forms and methods of organizing choreography training for primary school children in extra-curricular institutions of Ukraine – circles, song and dance ensembles, folk and classical dance ensembles, ballroom dance ensembles, studios, creative teams, ballet theaters, pop dance theaters, show groups and individual classes.

It was found out that the main tasks of extracurricular education at the 1st stage, the work of choreographic circles, at the 1st stage, was aimed at the education of children of primary school age, the development of their cognitive interests and the aesthetic and physical development of the personality, at the 2nd stage – the development of the personality, the development of the child's feeling of love for the dance art of his country and respect for the dance culture of other nations,

and at the III stage – to familiarize children with the terminology in accordance with the choreographic direction; to form in them the skills of performing choreographic movements.

Key words: Ballet schools-studios, extracurricular education, choreography, circles, younger schoolchildren, dance ensembles, education, choreographic art.

Постановка проблеми. Становлення хореографічної освіти в позашкільних закладах України, тісно пов'язане із загальним станом культури колишнього СРСР у післявоєнні роки. У післявоєнний період були докладені серйозні зусилля по відновленню системи позашкільних закладів. В квітні 1946 року питанню розвитку позакласної й позашкільної діяльності було присвячено спеціальне засідання Колегії МО СРСР, на якому, «відкинувши самим рішучим чином те абсолютно неправильне положення, що позашкільна робота є лише прикрасою дозвілля», і підкресливши, що «правильно поставлена ця робота таїть у собі невикористані можливості в сенсі освітнього, культурного та ідейного зростання учнів», було поставлено завдання «зробити її обов'язковою сорадницею в роботі вчителя з організації освіти дітей, неодмінною складовою його роботи».

В 1946 році м. Борислав (Херсонська область) відновлює свою роботу будинок піонерів та школярів. Будинок піонерів та школярів працював та об'єднував учнів усіх класів та здійснював всебічний розвиток дітей у позанавчальний час. Головні напрями роботи були сконцентровані у таких відділах: політико-масовий; методичний; художнього виховання (об'єднував гуртки фото і кіно любителів, театральний, вокальний та *хореографічний*); військово-спортивний.

У 1947 р. розпочало свою роботу «Товариство науки й техніки учнів» на базі Київського міського палацу піонерів і школярів. А вже в 1950 р. у місті було проведено першу учнівську науково-практичну конференцію.

Взагалі, до 1950 року число таких установ збільшується до 2200 одиниць, що майже на 500 перевищує довоєнний рівень (1941 рік – 1943 установи).

Аналіз досліджень. Історико-педагогічна, мистецтвознавча література (Г. Березова (Березова, 1982), А. Ваганова (Зозуля, 2020), В. Верховинець (Верховинець, 1990), та сучасні історико-педагогічні дослідження (О. Фокина, В. Ромм, відбивають культурно-освітні події становлення хореографічного мистецтва, та переконують, що воно здійснювалося через поступове проникнення хореографії в освітню теорію та практику, зокрема в процес навчання і виховання молодших школярів. Перші праці, які присвячені вивченню питань історії танцю з'являються саме у післявоєнний період. Був здійснений аналіз історії танцю і

балету такими вітчизняними науковцями: Ю. Бахрушин «Історія російського балету», Л. Блок «Класичний танець. Історія та сучасність», В. Красовська «Історія російського балету», В. Красовська «Радянський балетний театр 1917–1967». Саме у цей період також з'являються книги з теорії та методики викладання хореографії: В. Верховинець «Теорія українського народного танцю» (Верховинець, 1990), Л. Бондаренко «Методика хореографической работы в школе» (Бондаренко, 1985), О. Конорова «Хореографическая работа со школьниками», Л. Цветкова «Методика викладання класичного танцю» (Цветкова, 1958).

У книгах українських фахівців (Р. Герасемчука, М. Гваттеріні, Л. Косаковську, С. Легку, Т. Павлюк, А. Підлипську, М. Погребняк, Ю. Станішевського, П. Чуприну, О. Шабаліну) було здійснено наукові розвідки з історії хореографії пострадянського періоду.

Проте на сьогодні відсутні історико-педагогічне дослідження, в якому б цілісно було представлено узагальнення теоретичних ідей і досвіду організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України другої половини ХХ століття.

Мета статті – дослідити процес становлення вітчизняної хореографічної освіти другої половини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. В середині ХХ століття в Україні у відповідності до Постанови РМ СРСР «Про впорядкування мережі, затвердження типових штатів і встановлення посадових окладів працівникам позашкільних закладів міністерств освіти союзних республік» (1952 р.) працювала широка мережа позашкільних установ, які займалися естетичним вихованням молодого покоління.

Мережа охоплювала різноманітні позашкільні установи (обласні та місцеві палаци, дитячі клуби, майданчики, будинки піонерів і жовтенят) і спеціалізовані позашкільні установи (будинки художнього виховання, дитячі бібліотеки та театри, музичні і художні школи, будинки художньої творчості, музеї тощо). Усе вище зазначене вимагало певного угруповання таких закладів освіти, з'ясування їх статусу. Враховуючи зміни суспільно-економічних та політичних чинників, прийняття низку нормативних документів, що дозволяли діяльність позашкільних закладів

для дітей молодшого шкільного віку та організацію навчання хореографії в них, погляди науково-педагогічних гуртків щодо цілей, завдань, тематики, змісту, принципів, форм, методів і підготовки педагогічних кадрів, організованих у позашкільних закладах для навчання дітей молодших класів хореографії нами було виділено три етапи становлення хореографічної освіти в позашкільних закладах України другої половини ХХ століття: *I етап (1946–1965)* – етап розробки теорії та вдосконалення практики організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах УРСР; *II етап (1966–1990)* – етап прогресивних нововведень у теорію і практику навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах УРСР; *III етап (1991–2000)* – етап збагачення принципів, форм та методів організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України (К. Зозуля, 2020).

На *I етапі (1946–1965)* – почало відбуватися стрімке збільшення числа та різноманітності позашкільних закладів, почався процес упорядкування роботи з кадрами. Будинки художнього виховання, палаци та будинки піонерів, у цей період належали до позашкільних закладів, де навчали хореографії. Саме у них працювали різноманітні гуртки: поетичні, хореографічні, художні, хорові та ін.. Саме Палаци та будинки піонерів стали найбільшими навчально-виховними центрами естетичного виховання УРСР. Проаналізувавши архівні документи при палацах і будинках піонерів існували художні відділи, котрі об'єднували навколо себе найталановитіших дітей у сфері мистецтва. Тут працювали різні секції й гуртки: хореографічні, юних композиторів, музичного виховання, драматичні студії, музичні, хорові та ін.

У мережі цих позашкільних установ навчання хореографії молодших школярів відбувалося в таких організаційних формах як гуртки, групи, колективи, ансамблі пісні і танцю, ансамблі народного танцю та колективні заняття (табл. 1).

Таблиця 1

Організаційні форми навчання хореографії на першому етапі (1946–1965 рр.)

Гуртки	Групи
Колективи	Ансамблі пісні і танцю
Ансамблі народного танцю	Колективні заняття

На першому етапі не існувало спеціальних програм із навчання хореографії молодших школярів. Згідно з «Положенням про позашкільні установи МО Української РСР» (наказ № 12 МО УРСР від

18 січня 1954 р.) *завданнями* навчання молодших школярів хореографії у позашкільних установах були: ознайомлення молодших школярів із кращими творами мистецтва; розвиток творчих здібностей та нахилів дітей молодшого шкільного віку; проведення масових заходів – зустрічі з працівниками галузі мистецтва, виставки, огляди та конкурси учнівської художньої творчості, свята; надавання методичної і практичної допомоги школам і дитячим будинкам міста, області в розвитку позашкільної роботи з художнього виховання дітей, у розгортанні художньої самодіяльності в піонерських дружинах та загонах.

Робота хореографічних та танцювальних гуртків для дітей різного віку, включаючи молодших школярів, здійснювалася, за бажанням керівників, і відповідала програмам, розробленим Міністерством освіти УРСР (табл. 2).

Таблиця 2

Заклади, де навчали хореографії молодших школярів на першому етапі

1946–1965 рр.	
Палаци піонерів	Будинки художнього виховання дітей
Клуби піонерів	Хореографічні школи

Можна зробити висновок, що робота хореографічних гуртків, на першому етапі, була спрямована на виховання дітей молодшого шкільного віку, розвиток їх пізнавальних інтересів та естетичний та фізичний розвиток особистості.

II етап (1966–1990 рр.) – етап прогресивних нововведень у теорію і практику навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах УРСР. На цьому етапі відбулося законодавче оформлення державної політики щодо навчання хореографії учнів, фінансового та кадрового забезпечення позашкільних закладів, зокрема: затвердження «Положення про платні музичні та хореографічні гуртки в початкових, восьмирічних і середніх загальноосвітніх школах» (1966 р.); прийняття постанови «Про затвердження кваліфікаційних характеристик посад керівних і педагогічних працівників дитячих дошкільних і позашкільних установ» (1977 р.), затвердження «Положення про обласний, міський, районний Будинок (Палац) піонерів і школярів» (1988 р.) (Корнієнко, 2011) та ін.

На етапі, що описується продовжують працювати позашкільні заклади, де відбувалося навчання хореографії: будинки художнього виховання, палаци і будинки піонерів. З'являються нові види позашкільних закладів, де навчали хореографії (табл. 3).

Таблиця 3

Заклади, де навчали хореографії на другому етапі

<i>Другий етап 1966–1990 рр.</i>	
Палаці піонерів	Будинки художнього виховання дітей
Клуби піонерів	Хореографічні школи
Школи мистецтв (школи естетичного виховання)	Художні школи
Будинки (палаці) піонерів та школярів	Дитячі будинки (палаці) культури
Хореографічні студії	

На початку 80-х років ХХ століття відкриваються перші школи естетичного виховання як нова форма позашкільної освіти в Україні. У цих школах навчання хореографії відбувалося в таких організаційних формах як гуртки, колективи, ансамблі пісні й танцю, ансамблі народного танцю, студії та індивідуальні заняття (табл. 4).

Таблиця 4

Організаційні форми навчання хореографії на другому етапі 1966–1990 рр.

<i>1966–1990 рр.</i>	
Гуртки	Групи
Колективи	Ансамблі пісні і танцю
Ансамблі народного танцю	Студії
Індивідуальні заняття	

Проаналізувавши наукові праці (В. Лейбсон, А. Згурський, Ю. Громов, Г. Березова, А. Бондаренко) та архівні дані (ЦДАВОВ України) можна стверджувати, що на території України відбувався прогрес суттєвого збільшення кількості дитячих танцювальних та хореографічних гуртків. Але, не зважаючи на це, головним завданням хореографічних та танцювальних гуртків залишався розвиток особистості, розвиток у дитини почуття любові до танцювального мистецтва своєї країни та поваги до танцювальної культури інших народів.

На *III етапі (1991–2000 рр.)* – етап збагачення принципів, форм та методів організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України, навчання хореографії молодших школярів відбувалося у спеціалізованих мистецьких закладах початкового рівня (школи естетичного напрямку: музичного, художнього, хореографічного, театрального, хорового, мистецького тощо), палацах, будинках, центрах та клубах художнього творчості школярів (Корнієнко, 2011) (табл. 5).

Таблиця 5

Заклади, в яких навчали хореографії на третьому етапі

<i>1991–2000 рр.</i>	
Палаці дитячої та юнацької творчості	Будинки дитячої та юнацької творчості
Школи мистецтв	Хореографічні студії
Центри дитячої, юнацької творчості	Хореографічні школи

У цих позашкільних установах освітній процес відбувається за допомогою індивідуальних та колективних форм роботи. Організаційними *формами* навчання хореографії в цей період були: гуртки, ансамблі пісні й танцю, ансамблі народного та класичного танцю, ансамблі бального танцю, студії, творчі колективи, театри балету, театри естрадного танцю, шоу-групи та індивідуальні заняття (Див. таблицю 6).

Таблиця 6

Організаційні форми навчання хореографії на третьому етапі 1991–2000 рр.

<i>1991–2000 рр.</i>	
Гуртки	Групи
Творчі колективи	Ансамблі пісні і танцю
Ансамблі народного танцю	Студії
Індивідуальні заняття	Ансамблі бального танцю
Ансамблі класичного танцю	Театри естрадного танцю
Театри балету	Художні школи

Головним *завданням* навчання хореографії молодших школярів окресленого етапу було знайти дітей із різними видами мистецтва танців та термінологією у відповідності до хореографічного напрямку; формувати в них навички виконання хореографічних рухів; сприяти розвитку вміння володіти власним тілом та користуватися певними засобами рухової виразності (К. Зозуля, 2020).

Висновки. Таким чином, позашкільні заклади України другої половини ХХ століття стали одним із найважливішим центром, де відбувалося естетичне виховання дітей молодшого шкільного віку, а саме засобами хореографією. На підставі проведеного дослідження, можна стверджувати, що за окреслений період набули збагачення форми та методи організації зазначеного навчання. Подальших наукових розвідок, на наш погляд, порівняльний аналіз змісту, форм та методів навчання хореографії школярів в Україні та провідних країнах світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березова Г. Хореографічна робота з дошкільнятами. К. : Музична Україна, 1982. 88 с.
2. Бондаренко Л. Методика хореографічної роботи в школі та позашкільних закладах : посібник. К. : Музична Україна, 1985. 130 с.
3. Верховинець В. М. Теорія українського народного танцю. 5-те вид., доп. К. : Музична Україна, 1990. 150 с.
4. Герасимчук Р. П. Народні танці українців Карпат. Бойківські і лемківські танці. Львів : Ін-т народознав. НАНУ, 2008. 320 с.
5. Глух Е. Г. Розвиток радянської системи позашкільної роботи з дітьми в 1945–1973 роках : автореф. дис. канд. пед. наук. К., 1975.
6. Зозуля К.В. «Організація навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України (друга половина ХХ століття)» : дис... канд. пед. наук: 13.00.01 Х., 2020. 241 с.
7. Корнієнко Т. Організація дозвілля школярів у вітчизняній педагогічній думці (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Х., 2011. 20 с.
8. Підлипська А. М. Народна хореографічна культура кримських татар ХІХ – першої половини ХХ століття (до 1941 р.) у Криму : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.01 / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. К., 2005. 20 с.
9. Цветкова Л. Ю. Методика викладання класичного танцю : підручник. 2-ге вид. Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. К. : Альтерпрес, 2007. 324 с.

REFERENCES

1. Berezova H. Khoreohrafichna robota z doshkilniatamy [Choreographic work with preschoolers]. Kiev, Muzychna Ukraina, 1982, pp. 10-11 [in Ukrainian].
2. Bondarenko L. Metodyka khoreohrafichnoi roboty v shkoli ta pozashkilnykh zakladakh [Methods of choreographic work in schools and secondary schools: a manual]. Kiev, Muzychna Ukraina, 1985, pp. 20–25 [in Ukrainian].
3. Verkhovynets V. M. Teoriia ukrainskoho narodnoho tantsiu. 5-te vyd. [The theory of Ukrainian folk dance. 5th kind]. Kiev. Muzychna Ukraina 1990, pp. 56, 70–72 [in Ukrainian].
4. Herasymchuk R. P. Narodni tantsi ukraintsv Karpats. Boikivski i lemktivski tantsi, [Folk dances of Ukrainians in the Carpathians. Boykiv and Lemkiv dances]. Lviv. Institute of National Studies. NASU 2008, pp. 35–45 [in Ukrainian].
5. Hlukh E. H. Rozvytok radianskoi systemy pozashkilnoi roboty z ditmy v 1945–1973 rokakh. [Development of the radian system of post-school work with children in 1945–1973]. Kiev. 1975, pp. 3–5, 21–23 [in Ukrainian].
6. Zozulia K.V. «Orhanizatsiia navchannia khoreohrafii ditei molodshoho shkilnoho viku v pozashkilnykh zakladakh Ukrainy (druha polovyna KhKh stolittia)» [Organization of choreography training for children of the young school age in the secondary schools of Ukraine (the other half of the 20th century). Dissertation]. Kharkiv KhNPU. 2020, pp. 97–115 [in Ukrainian].
7. Korniienko T. Orhanizatsiia dozvillia shkoliariv u vitchyzniani pedahohichnii dumtsi (druha polovyna ХІХ – pochatok ХХ st. [Organization of the education of schoolchildren in the state pedagogical дума (the other half of the 19th – the beginning of the 20th century). Author's abstract, Kharkiv]. Kharkiv. 2011, pp. 7–8, [in Ukrainian].
8. Pidlypska A. M. Narodna khoreohrafichna kultura krymskykh tatar KhIKh – pershoi polovyny KhKh stolittia (do 1941 r.) u Krymu. [Folk choreographic culture of the Crimean Tatars of the 19th – the first half of the 20th century (until 1941) by Krimu]. Kiev. 2005, pp. 3, 11–12, [in Ukrainian].
9. Tsvetkova L. Yu. Metodika vikladannya klasichnogo tantsyu [Technique of classical dance vikladannya Kyiv. National University of Culture and Science]. Kiev. 2007, pp. 142–144, [in Ukrainian].